

ЧЕРЧИК А. О.

аспірант

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

вул. Винниченка, 28, м. Луцьк, Україна, 43021

E-mail: arturcherchuk@gmail.com

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті обґрунтовано підходи до визначення та класифікації чинників еколого-економічної безпеки підприємства, а саме: чинники, які забезпечують стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від можливих загроз; чинники забезпечення стійкості до негативних впливів; чинники, які визначають здатність підприємства до стабільного розвитку, реалізації поставлених цілей, досягнення бажаних результатів без нанесення шкоди навколишньому природному середовищу.

Ключові слова: еколого-економічна безпека, лісгосподарське підприємство, чинники еколого-економічної безпеки, зовнішнє та внутрішнє середовище підприємства.

СHERCHYK A. O.

postgraduate

Lesia Ukrainka East European National University

28 Vynnychenko St., Lutsk, Volyn region, 43021

E-mail: arturcherchuk@gmail.com

FACTORS AFFECTING ECOLOGICAL AND ECONOMIC SECURITY ENTERPRISE

The article describes scientific approaches to the definition and classification of economic and environmental security factors, their division into internal and external ones is considered and generalized. The list of internal factors of the company's EES according to the functional approach is detailed. The approach of grouping factors based on the author's definition of the essence of the EES is proposed, namely: factors ensuring the state of protection of vital interests of the enterprise from possible threats; factors of ensuring resistance to negative influences; factors that determine the ability of the enterprise to stable development, the realization of the set goals, achieve the desired results without causing harm to the environment.

If EES considers the security of an enterprise as a condition of protecting vital interests of the enterprise from possible threats, then the main ones will be those that shape the company's ability to quickly eliminate various threats or adapt to existing conditions that may adversely affect its performance.

If EES considers the security of an enterprise as being resistant to negative influences, then the main factors that determine the ability of an enterprise to realize goals, while maintaining internal structural integrity and identity.

The main single factors of the EES on the main types of stability: environmental sustainability of the enterprise: non-exhaustion of forest use, the rate of natural and artificial reforestation, the volume of logging, the structure of forests in terms of rock composition and rigidity, rational use of forest resources, forest protection activities; economic stability of the enterprise: financial stability; profitability; production efficiency, level of use of production potential.

If EES is considered to be the security of the enterprise as an ability for stable development, realization of the set goals, achievement of desirable results without causing harm to the environment, then the above mentioned factors of the efficiency of the enterprise management system become actualized. However, one should emphasize the following: the competence of the company's management, its ability to strategic thinking, the professionalism of personnel in making managerial decisions, the possession of modern management technologies; the effectiveness of the organizational structure; the presence of a modern environmentally-oriented corporate culture.

Keywords: environmental and economic security, forestry, factors ecological and economic security, external and internal environment of the enterprise.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Будь-яке підприємство є відкритою системою, що функціонує в динамічному зовнішньому середовищі, в якому формуються як можливості, так і загрози, на які потрібно реагувати. Зміни у зовнішньому середовищі призводять до змін внутрішнього середовища підприємства, надаючи додаткові можливості для реалізації цілей розвитку, або обмежуючи ці можливості, призводячи до втрати бажаних результатів, недосягнення поставлених цілей. Під впливом зовнішнього середовища

змінюються ринкові позиції підприємства, а отже – цілі розвитку підприємства, його техніко-технологічна та виробнича база, система менеджменту, вимоги до персоналу, інноваційна та інвестиційна активність, відбуваються організаційні зміни. Тому проблема забезпечення безпеки підприємств часто розглядається як вивчення та врахування чинників, які її зумовлюють. Цей аспект має як наукову, так і практичну доцільність, оскільки урахування загроз і можливостей забезпечує стабільність розвитку підприємства, реалізацію стратегічних цілей в умовах швидкого реагування на негативні зміни як зовнішнього так і внутрішнього середовища підприємства.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Теоретико-методологічні аспекти еколого-економічної безпеки підприємства відображені у працях Л. Абалкіна, С. Бабошко, І. Воро-нецької, В. Геєця, С. Гірусова, О. Голуба, Е. Гудвіна, В. Данилова-Данильяна, К. Девіса, А. Дейнеки, М. Домашенко, Л. Добрянської, Т. Лоурі, Л. Мельника, О. Прокопенко, М. Петрушенка, Н. Реверчук, В. Припотня, Л. Хромушиної, Т. Хачатурова, Л. Хенса, М. Чепурних, О. Урсула та інших. Проте чинники еколого-економічної безпеки (ЕЕБ) підприємства розглядалися в контексті певних сфер діяльності, а детально опрацьовані стосовно національної, економічної, фінансової, меншою мірою – екологічної безпеки.

Зокрема, Н. Метеленко досліджено та систематизовано фактори впливу зовнішнього середовища на економічну безпеку та встановлено взаємозв'язок внутрішніх організаційно-економічних факторів залежно від стадії життєвого циклу промислового підприємства [1].

Дестабілізуючі чинники діяльності підприємств детально досліджені в працях М. Копитко, де обґрунтовано класифікацію загроз, небезпек та ризиків. Водночас розглянуто підхід щодо визначення чинників економічної безпеки підприємства [2, с. 19-43].

І. Мойсеєнко та О. Марченко, досліджуючи сферу фінансово-економічної безпеки підприємств, використовують поняття чинник безпеки як умови, що є необхідними та визначальними для певного процесу, а також причини, що безпосередньо обумовлюють його виникнення або отриманий результат. Водночас під чинниками безпеки ці науковці пропонують розуміти будь-який елемент (сукупність елементів) внутрішнього або зовнішнього середовища підприємства, який обумовлює її рівень, виокремлюючи фактори макросередовища (зовнішні, які опосередковано діють на підприємство, формуючи загальні перспективи та тенденції розвитку, на які воно не може впливати взагалі або має незначний вплив) та мікросередовища (чинники, що безпосередньо діють на підприємство, і які піддаються його впливу) [3, с. 36].

В. Ортинський, І. Керницький, З. Живко детально розглянули та обґрунтували роль зовнішніх та внутрішніх чинників економічної безпеки підприємства [4, 5].

З. Якубович розглядають загрози економічній безпеці як сукупність факторів і умов, що створюють небезпеку для нормального функціонування суб'єкта господарювання, як потенційно можливі або реальні дії зловмисників чи конкурентів, які здатні завдати матеріальну або моральну шкоду, поділяють їх на зовнішні та внутрішні. До загроз зовнішнього середовища відносять економічні, правові, ринкові, технологічні, технічні, географічні, соціально-культурні, міжнародні; внутрішнього – професійні, культурні, організаційні, соціально-психологічні, інформаційні, загрози користування [6].

Широку класифікацію загроз економічній безпеці подає О. Орлик, а саме, за: сферою виникнення (правові; економічні; політичні; екологічні; соціальні; науково-технічні; технологічні; демографічні); вірогідністю реалізації (реальні, потенційні); основними ознаками (зовнішні, внутрішні); відношенням до людської діяльності (об'єктивні, суб'єктивні); систематичністю прояву (систематичні, несистематичні); ступенем керованості (керовані, некеровані); можливістю нейтралізації (ті, що піддаються нейтралізації, ті, що не піддаються нейтралізації); впливом на складові економічної безпеки підприємства (ті, що впливають на усі складові, на кілька складових, на одну складову); моментом виникнення (актуальні, потенційні); об'єктивністю існування (реальні, мнимі); частотою виникнення (постійні, випадкові); ступенем очевидності (явні, приховані); впливом на об'єкт (активні, пасивні); тривалістю впливу на функціонування і розвиток підприємства (довготермінові, середньотермінові, короткотермінові); характером прояву (закономірні, випадкові) [7, с. 254-255].

Розглядаючи чинники екологічної безпеки як складової економічної (національної), виходять з того, що екологічна безпека – це відсутність значимих загроз для існування навколишнього природного середовища і, водночас, відсутність екологічних загроз життєдіяльності індивідів, їх спільностей, організацій, країни. Для економіки – це наявність, обсяги запасів і доступність до різних

видів ресурсів; рівень їх якості; асиміляційний потенціал НПС, рівень скидів, викидів, забруднень, які впливають на результати підприємницької діяльності тощо.

О. Жавнерчик поділяє фактори впливу на стан екологічної безпеки на конструктивні – стимулятори (наявність значних площ земель; різноманіття характеристик ґрунтового покриву і кліматичних умов; висока забезпеченість земельними ресурсами, яка надає можливість варіювати заходи щодо відновлення земель і їх самоочищення; високий біокліматичний потенціал; розширення заповідних територій, лісистості; високий рівень екологічної свідомості, освіти, культури; скорочення кількості потенційно небезпечних об'єктів) та деструктивні – дестимулятори (висока господарська освоєність територій; відсутність резерву земель; низька ефективність використання потенціалу земель; стала тенденція до погіршення якості ґрунтів, високий рівень їх забруднення, зниження асиміляційних можливостей; несформованість екологічної інфраструктури; недостатній рівень впровадження досягнень НТП у природоохоронну сферу; повільний розвиток екологічної свідомості населення; низький рівень екологізації податкової системи) [8].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Проте, забезпечення ЕЕБ підприємства передбачає поєднання цих, часто антагоністичних складових, а отже групування чинників має здійснюватись за іншими принципами та підходами.

Формулювання цілей дослідження. Основними цілями дослідження є систематизація чинників еколого-економічної безпеки лісгосподарських підприємств на основі вивчення існуючих підходів, їх узагальнення з урахуванням специфіки функціонування лісгосподарських підприємств та їх зовнішнього та внутрішнього середовища.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Вивчення чинників еколого-економічної безпеки підприємства дозволяє розібратися у причинах змін та можливості впливу на результати діяльності підприємства. Це має практичне значення для оцінки еколого-економічної безпеки та розробки системи управління нею.

Чинники, що формують відповідний рівень еколого-економічної безпеки підприємства у кожній сфері діяльності мають свою специфіку. Ми розглядаємо лісові господарства як складні еколого-економічні системи, яким притаманна територіальна локалізація, що значною мірою визначає особливості та результативність їх діяльності. Як зазначає Н. Хумарова, більшість визначень поняття «підприємство» відображає його економічну сутність, проте природокористування є його невід'ємною специфічною функцією, оскільки «навколишнє природне середовище виступає не тільки джерелом природних ресурсів, але й забезпечує саму можливість виробничої діяльності підприємства, реалізацію його цілей. ... Підприємство впливає на навколишнє природне середовище, а останнє впливає на нього». Тому актуальним є принцип гармонізації функціонування «внутрішніх (штучних)» і «зовнішніх (природних)» підсистем підприємства, що полягає в забезпеченні балансу між рівнем негативного впливу підприємства на навколишнє середовище і «пропускної здатності» екосистем, що знаходяться в зоні екологічної відповідальності [9, с. 64-65].

Узагальнивши існуючі напрацювання, вважаємо, що в контексті управління еколого-економічною безпекою важливою ознакою є поділ на зовнішні та внутрішні. Зовнішні чинники, які не залежать від діяльності підприємства а на нього здійснюють вплив опосередковано, можна поділити на такі групи:

- макроекономічні (економічна ситуація в країні, рівень конкуренції, частка ринку, доступність ресурсів (фінансових, інформаційних, трудових, природних, енергетичних, техніко-технологічних тощо); податкова політика; інфляційні процеси; галузева структура економіки; зміна валютного курсу; інвестиційна, інноваційна, монетарна, фіскальна, валютна, експортно-імпортна, митна політики держави, сприянні виробництву);

- природно-географічні (кліматичні умови та наявність природних ресурсів; розміщення підприємства; доступність транспорту та зв'язку; стан екосистем; екологічна місткість навколишнього природного середовища, рівень ресурсоспоживання економіки, забруднення довкілля, природні катаклізми та техногенні аварії);

- соціальні (структура витрат і споживання, специфіка попиту, споживацьких уподобань, купівельна спроможність споживачів, культурні цінності споживання; національна свідомість);

- техніко-технологічні (рівень розвитку НТП у сфері діяльності підприємства; можливості появи нових технологій, техніки, сировини або заміни);

- політичні (стан політичної системи, лобістська активність, залежність сфери діяльності від

політичних інтересів);

- правові (стан чинного законодавства; наявність або відсутність правових бар'єрів входу/виходу у сферу діяльності, антикорупційного, антимонопольного законодавства; правові основи підприємництва; рівень несприйняття недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності конкурентів, кримінальних структур, корупції);

- міжнародні (міжнародні угоди, стандарти, інвестиції; міжнародне екологічне, торговельне право) [1-7].

Для групування внутрішніх чинників ЕЕБ підприємства найчастіше використовується функціональний підхід, згідно якого виділяють види безпеки (безпека капіталу, безпека персоналу, техніко-технологічна, інформаційна, інтелектуальна, правова, ресурсна, фінансова, соціальна, екологічна, силова) і відповідні групи внутрішніх чинників:

- фінансові (співвідношення власного та залученого капіталу, показники фінансового стану, характер фінансових потоків тощо);

- соціальні (наявність трудових ресурсів; освітньо-кваліфікаційний рівень, досвід, відповідна кваліфікація керівництва і персоналу, їх бажання навчатись; вміння працювати в колективі; лідерські якості);

- виробничі (розміщення підприємства (територія); наявна виробнича інфраструктура, можливий обсяг її використання; основні та оборотні засоби; організація виробничих процесів, застосовувані технології, рівень оновлення техніко-технологічної бази виробництва, інноваційна діяльність, відповідність продукції міжнародним стандартам);

- екологічні (наявні природні ресурси та умови їх розміщення на цій території, доступність використання та якісні показники; наявність новітніх ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій, сучасного виробничого обладнання та установок, досконалих очисних споруд);

- маркетингові (організація маркетингових досліджень, стратегічного і тактичного маркетингу, збуту продукції підприємства);

- менеджменту (наявність менеджменту якості, антикризового менеджменту, екологічного менеджменту, які забезпечують здатність своєчасно виявити та ідентифікувати зовнішні та внутрішні загрози, прийняти відповідні управлінські рішення; комунікації, які зумовлені організаційною структурою та інформаційними технологіями; норми та цінності, покладені в основу організаційної культури, тип організаційної структури; тип стратегії; політика взаємодії та якості комунікацій з партнерами (довготермінові контракти на реалізацію продукції, надійність постачальників) організація праці; мотивація персоналу) [1-7].

Не заперечуючи важливості функціонального підходу, вважаємо за доцільне запропонувати групування чинників, що впливає з авторського визначення ЕЕБ підприємства як стану його захищеності від негативних впливів, завдяки внутрішній стійкості, збереження самоідентичності та цілісності, гнучкості та адаптивності, що забезпечує здатність до стабільного розвитку, реалізації поставлених цілей, досягнення бажаних результатів без нанесення шкоди оточенню, збереження природно-ресурсного та асиміляційного потенціалу довкілля [10].

На нашу думку, стійкість, захищеність, можливість реалізувати поставлені цілі, закладені у визначенні еколого-економічної безпеки підприємства – це характеристики підприємства, які, значною мірою, залежать від дієвості його системи менеджменту, це результат ефективності управлінської діяльності в комплексі.

1. Якщо еколого-економічна безпека підприємства розглядається як стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від можливих загроз, то основними будуть ті, які формують здатність підприємства швидко усунути різноманітні загрози або пристосовуватись до існуючих умов, що можуть негативно позначитися на показниках діяльності.

2. Якщо еколого-економічна безпека підприємства розглядається як стійкість до негативних впливів, то основними будуть чинники, які визначають здатність підприємства реалізувати цілі, зберігаючи внутрішню структурну цілісність і самоідентичність.

Розглянемо одиничні чинники ЕЕБ за основними видами стійкості:

1) екологічна стійкість підприємства: невиснажливість лісокористування, темпи природного та штучного лісовідновлення, обсяги (темпи) ведення лісозаготівель, структура лісів за породним складом та стиглістю, раціональність використання лісових ресурсів, лісоохоронної діяльності (застосування на лісосічних роботах технологічних процесів і технічних засобів, що виключають пошкодження ґрунту, які можуть привести до розвитку ерозійних та інших негативних процесів;

збереження ділянок лісу, що мають особливе природоохоронне і культурно-історичне значення та статус особливих територій; санітарних заходів у процесі заготівлі лісу і лісовідновленні, попередження лісових пожеж);

2) економічна стійкість підприємства: фінансова стійкість (поточна, абсолютна ліквідність, автономія (концентрація власного капіталу), фінансової стабільності, забезпеченість власними коштами, їх маневреність); прибутковість (загального капіталу, власного капіталу, активів, реалізованої продукції); ефективність виробництва, рівень використання виробничого потенціалу (продуктивність праці, фондоозброєність, фондовіддача, рівень фізичного та морального старіння основних засобів, матеріало- та енергомісткість виробництва, матеріаловіддача).

3. Якщо еколого-економічна безпека підприємства розглядається як здатність до стабільного розвитку, реалізації поставлених цілей, досягнення бажаних результатів без нанесення шкоди навколишньому природному середовищу, то актуалізуються вище вказані чинники ефективності системи менеджменту підприємства. Проте варто наголосити на таких: компетентність керівництва підприємства, його здатність до стратегічного мислення, професіоналізм персоналу при прийнятті управлінських рішень, володіння сучасними технологіями управління; ефективність організаційної структури; наявність сучасної екологорієнтованої корпоративної культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у статті викладено наукові підходи до визначення та класифікації чинників економічної та екологічної безпеки, розглянуто та узагальнено їх поділ на внутрішні та зовнішні. Деталізовано перелік внутрішніх чинників ЕЕБ підприємства за функціональним підходом. Запропоновано підхід групування чинників виходячи з авторського визначення сутності еколого-економічної безпеки, а саме: чинники, які забезпечують стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від можливих загроз; чинники забезпечення стійкості до негативних впливів; чинники, які визначають здатність підприємства до стабільного розвитку, реалізації поставлених цілей, досягнення бажаних результатів без нанесення шкоди навколишньому природному середовищу. Такий підхід має практичне значення, оскільки в подальших дослідженнях буде використаний для розробки показників оцінки еколого-економічної безпеки підприємства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Метеленко Н. Г. Систематизація факторів впливу на економічну безпеку промислового підприємства / Н. Г. Метеленко. – Ефективна економіка : Електронне наукове фахове видання. – 2013. – № 1.
2. Копитко М. І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємства (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування) : дис. ... доктора економ. наук : 21.04.02. – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності / М. І. Копитко. – К. : ВНЗ Університет економіки і права «Крок». – 2015. – С. 19-43. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/kopitko2015_disertatsija-tom-1.
3. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : [навч. посіб.] / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 380 с.
4. Економічна безпека підприємств : [підручник] / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. – К. : Алерта, 2011. – 704 с.
5. Живко З. Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління : [монографія] / З. Б. Живко. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 260 с.
6. Якубович З. Ідентифікація загроз економічній безпеці машинобудівного підприємства / З. Якубович // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 3 (28). – С.107-112.
7. Орлик О. В. Система загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання [Текст] / О. В. Орлик // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. – Одеса : ОНЕУ. – 2014. – Вип. 1(52). – С. 250-257.
8. Жавнерчик О. В. Безпека економіко-екологічної трансформації системи земельних відносин / О. В. Жавнерчик // Вісник Одеського державного екологічного університету. – 2012. – Вип. 13. – С. 62-71.

9. Хумарова Н. І. Екологоорієнтоване стратегічне планування розвитку територій : монографія / Н. І. Хумарова. – Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2011. – 408 с.
10. Черчик А. Наукові підходи до визначення сутності еколого-економічної безпеки підприємства / А. Черчик // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : журнал. – Луцьк : Вежа-Друк, 2016. – № 2 (6). – С. 79-83.

REFERENCES

1. Metelenko, N. H. (2013) Systematyzatsiya faktoriv vplyvu na ekonomichnu bezpeku promyslovoho pidpryyemstva [Systematics impacts on the economic security of industrial enterprises]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 1. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_57 [in Ukrainian].
2. Копытко, М. І. (2015) Kompleksne zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva (na materialakh pidpryyemstv transportnoho mashynobuduvannya) [Integrated provision of economic security (based on enterprises of transport engineering)]. *Doktor's thesis*. Kiev [in Ukrainian].
3. Мойсєєнко, І. Р. (2011) *Upravlinnya finansovo-ekonomichnoyu bezpekoyu pidpryyemstva* [Financial and economic security of the enterprise]. L'viv : L'vDUVS. [in Ukrainian].
4. Ortyns'kyy, V. L., Kernys'tkyy, I. S., Zhyvko, Z. B. (2011) *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv* [Economic safety of enterprise]. Kiev. Alerta. [in Ukrainian].
5. Zhyvko, Z. B. (2012) *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: sutnist', mekhanizm zabezpechennya ta upravlinnya* [Economic safety of the enterprise: the nature, mechanism and management software]. L'viv : L'vivs'kyy derzhavnyy universytet vnurishnikh sprav. [in Ukrainian].
6. Yakubovych, Z. (2010) Identyfikatsiya zahroz ekonomichniy bezpetsi mashynobudivnoho pidpryyemstva [Identifying threats to economic security engineering company]. *Halyts'kyy ekonomichnyy visnyk – Galician Economic Herald*, 3 (28), 107-112 [in Ukrainian].
7. Orlyk O. V. (2014) Systema zahroz ekonomichniy bezpetsi sub'yektiv hospodaryuvannya [The system threats to economic security entities]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen' : zb. nauk. prats'.* – *Bulletin of socio-economic research: Sb. Sciences Works.* – Odessa: ONEU. Vyp. 1(52), 250-257 [in Ukrainian].
8. Zhavnerchuk, O. V. (2012) Bezpeka ekonomiko-ekolohichnoyi transformatsiyi systemy zemel'nykh vidnosyn [Safety environmental and economic transformation of the system of land relations]. *Visnyk Odes'koho derzhavnoho ekolohichnoho universytetu – Bulletin of the Odessa State Ecological University*. Vol. 13, 62-71 [in Ukrainian].
9. Khumarova, N. I. (2011) *Ekolohooriyentovane stratehichne planuvannya rozvytku terytoriy* [Ecologically strategic planning development areas]. Odesa : IPREED NAN Ukrayiny [in Ukrainian].
10. Cherchuk, A. (2016) Naukovi pidkhody do vyznachennya sutnosti ekoloho-ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva [Scientific approaches to definition of essence of ecological-economical security of the enterprise]. *Ekonomichnyy chasopys Skhidnoyevropeys'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky – Lesya Ukrainka East European National University Economic Journal*, 2 (6), 79-83 [in Ukrainian].